
DRUŠTVO

Izvorni znanstveni članak
UDK 342.7:327.33(497.5)
Primljeno: 17. 8. 2013.

Zdravko Bazdan*

Međunarodni odnosi, globalni građanski aktivizam za ljudska prava i Republika Hrvatska

Sažetak

Tekst ima pet dijelova. U prvom, uvodnom dijelu, izlaže se suvremeno stanje međunarodnih odnosa s aspekta međunarodne ekonomije, međunarodne politike i međunarodnog prava. U drugom dijelu pod naslovom: «Glavni gospodarski trendovi u međunarodnim odnosima» obrađuju se tri fenomena, a to su: globalizacija, neoliberalni eksperiment i tehnološki razvoj. U trećem dijelu pod naslovom: «Tehnološki razvoj patološkim metodama», obrađuje se područje koje se odnosi na vanjske manifestacije globalne patologije, a to su: korupcija, nelojalna konkurencija, porezna utočišta i «pranje» novca. U četvrtom dijelu pod naslovom: «Antiglobalizam u kontekstu Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima», elaboriraju se uzroci nastanka i razvoja antiglobalističkog pokreta. Posljednji, peti dio nosi naslov: «Umjesto zaključka: obrazovanje za ljudska prava i Pravilo relativnih nada – 1: 2: 4». U ovom dijelu posebno se naglašava sudbinska važnost obrazovanja za ljudska prava na globalnom planu. Ističe se da je upravo to imala na umu Vlada Republike Hrvatske, koja je 2010. donijela Odluku o osnivanju i zadaćama Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Ključne riječi: Washingtonski konsenzus, patologija u međunarodnoj zajednici, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Tobinov porez

---

* Autor Zdravko Bazdan je izvanredni profesor Odjela za komunikologiju Sveučilišta u Dubrovniku, Republika Hrvatska, e-mail: zdravko.bazdan@unidu.hr

SOCIETY

Original scientific paper
UDK 342.7:327.33(497.5)
Received: August 17th, 2013

Zdravko Bazdan*

International relations, global civic activism for human rights and the Republic of Croatia

Summary

The text has five parts. In the first, introductory part, we are analyzing a modern form of international relations from the aspect of international economics, international politics and international law. In the second part, entitled, "The main economic trends in international relations", taking into consideration the theory and practice, we will discuss three phenomena, namely: globalization, neo-liberal experiment and technological development. The third part, entitled, "Technological Development of pathological methods" covers the area that relates to the external manifestations of global pathology, such as: corruption, unfair competition, tax havens and money laundering. In the fourth part, entitled, "Anti-globalism in the context of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights" elaborated are the reasons for the emerging and development of anti-globalist movement. The last, fifth section is titled, "Instead of a conclusion: Education for Human Rights and Rule of relative hope - 1: 2: 4" This part emphasizes the importance of education for human rights globally. It underlines the works of Croatian Government, in 2010 adopted the decision of the establishment and functions of the National Committee for Education and Schooling on Human Rights and Democratic Citizenry.

Key Words: Washington Concesus, pathology in international community, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Tobin tax

---

* Author Zdravko Bazdan has PhD and he is associate professor at University of Dubrovnik, Croatia, e-mail:zdravko.bazdan@unidu.hr

Uvod

Postavljaju se dva ključna pitanja. Prvo: U kakvom to svijetu živimo? I drugo: Što oblikuje suvremeni svijet? Odgovor na prvo pitanje glasi: živimo u svijetu od otprilike sedam milijardi ljudi koji žive u 193 države, od kojih *de facto* većina ne živi u politički i ekonomski suverenim državama. Na čelu međunarodne zajednice nalazi se OUN, koja djeluje preko svojih sedamnaest specijaliziranih agencija. U 2008. Bruto svjetski proizvod (Gross World Product - GWP) iznosio je 3.2%. Na prvom mjestu je bila NR Kina s 9%. Dvanaest najvećih gospodarstava bila su: SAD, Japan, NR Kina, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Italija, Ruska Federacija, Španjolska, Brazil, Kanada i Indija. Ove države proizvodile su preko polovine svjetske proizvodnje u 2008. Njemačka je dugo bila najveća zemlja izvoznica na svijetu. Ipak, u 2010. prema izvoznom kriteriju, prvih šest država bile su: NR Kina, Njemačka, SAD, Japan, Francuska i Velika Britanija. Važno je znati da je kineski nadprosječni gospodarski rast bio razlogom da je ovaj kolos prestigao Japan u drugom kvartalu 2010. I tako je NR Kina postala druga najveća ekonomija na svijetu i našla se odmah iza SAD-a. Ali, ako bi NR Kina nastavila ovakvim tempom, stručnjaci predviđaju da bi mogla biti prva ekonomija svijeta za trideset godina.¹

A odgovor na drugo pitanje glasi: Svijet u kojemu živimo oblikovan je gospodarskom stagnacijom, a ključne države međunarodne zajednice zaustavljene se u gospodarskom rastu i društvenom razvoju. Građanska inicijativa opet je aktualna. Od političara se traže korijenite promjene, posebno u području raspodjele društvenog bogatstva. Svijet kao da je na prekretnici.

Moramo naglasiti kako je osnova političke, vojne i pravne potencije svake države oduvijek bila, a dakako, i danas je njezin gospodarski sustav. U tom kontekstu navodimo da kralježnicu međunarodne ekonomije sačinjavaju države članice skupine G-20. Zapravo, riječ je o najvažnijim subjektima međunarodnih odnosa. No pored njih, u prioritetne subjekte ubrajamo i gospodarske integracije. Nadalje, intonaciju međunarodnoj ekonomiji posebno daju Europska unija koja je 2009. sudjelovala s 19.5% u svjetskoj trgovini i s 25% u

---

¹Falletti, Sébastien: Comment la Chine s'est imposée au monde en 30 ans, LE FIGARO, 17 août 2010, p. 22

proizvedenim uslugama te je bila najveći svjetski ulagač s oko 400 milijardi eura. U skupini moćnih je i Azijsko-pacifička zona slobodne trgovine (APEC) s 21 državom članicom na koje otpada 45% svjetske proizvodnje. U ovu skupinu spadaju i tzv. BRIC-države, a to je integracija u nastajanju koja se sastoji od: Brazila, Ruske Federacije, Indije i NR Kine, čiji se predsjednici sastaju od 2009. Dakako, da treba naglasiti da je na Zemlji gladnih i bolesnih oko dvije milijarde i to više nego ikada do sada. Možemo se složiti da OUN nastoji iskorijeniti siromaštvo i napraviti svijet boljim u skladu sa svojom maksimom: «Prekovati mačeve u plugove». Tom pristupu daju obol najrazvijenije države na bilateralnoj i multilateralnoj osnovi. Često slijedeći altruistički pristup, ali još češće svoje nacionalne interese koji altruizmu ne ostavljaju velikoga prostora. Valja spomenuti da od 193 zemlje, 49 su one tzv. Četvrtoga svijeta, od kojih su 34 u Africi, devet u Aziji, pet u Oceaniji i Haiti u Južnoj Americi.

Ono što se vidi na površini međunarodne zajednice je glamur, ali i bijeda i očaj. Ono što se vidi na površini je i socijalna patologija koja dubinski i temeljito razara socijalno tkivo država u razvoju. Također, ono što se vidi je i intenzivna gospodarska suradnja među državama. Tradicionalno posebno među onim razvijenim, koje imaju prijateljske odnose temeljene na identičnim ideološkim i politička stajalištima. No prema UNCTAD-u, ovaj trend se promijenio po prvi put u 2010. kada je bilo više izravnih ulaganja u nerazvijene, nego među razvijenim državama. Prema trendu zabilježenom u prvih pet mjeseci ove godine – bez obzira na globalnu gospodarsku krizu – izravna ulaganja će 2011. iznositi između 1.4 i 1.6 bilijuna USD.² Svijet u kojemu živimo oblikuje i bespoštedna bitka koja se vodi među tim državama identičnih ideoloških i političkih stajališta. I to je ono što se ne vidi na površini. Zapravo, vodi se bitka za stabilnost vlastitog gospodarskog sustava svim diplomatskim i nediplomatskim sredstvima.

---

²Hannon, Paul: Foreign Spending by Business Lagging, The Wall Street Journal (Europe), July 27, 2011, p. 7

Glavni gospodarski trendovi u međunarodnim odnosima

U međunarodnim odnosima djeluju dva glavna sustava, a to su politički i gospodarski *sub* sustav. U ovom kontekstu, moraju se istaknuti njihovi glavni problemi i trendovi. Što se tiče glavnog političkog problema čitave međunarodne zajednice, istaknuli bi da je to Bliski istok. A što se tiče glavnih političkih trendova, važna su dva. To su: dominacija SAD-a, zasada jedine super sile na svijetu, koja upravo zbog te svoje pozicije selektivno pristupa rješavanju problema oko ljudskih prava u globalnim međunarodnim odnosima. U primjeru države Izrael tolerira nepoštivanje rezolucija Vijeća sigurnosti 242 iz 1967. i 338 iz 1973. što uzrokuje permanentno kršenje ljudskih prava palestinskog naroda. Takvo stanje „ni rata – ni mira“ na Bliskom istoku česti je uzrok političkih potresa i kriza. Pored toga, arogancijom administracije Georga W. Busha, prouzročen je rat u Iraku, za koji SAD nije imao uporište u međunarodnom pravu. Što se tiče glavnog gospodarskog problema čitave međunarodne zajednice, istaknuli bi da je to disproporcija u gospodarskoj razvijenosti između razvijenih i nerazvijenih država. Ta disproporcija – koja ima tendenciju rasta – ima svoj koncentrirani izraz u globalnom pokretu pod naslovom „Occupy Wall Street“ kojega su prognozirali Joel Conrad Bakan, kanadski pravnik i Slavoj Žižek, slovenski filozof svjetskoga glasa. U pogledu gospodarskih trendova, važna su tri, a to su: globalizacija, liberalizacija i tehnološki razvoj.

(1) Globalizacija se opisuje kao zakonitost modernog gospodarskog razvoja koja obilježava globalnu dominaciju međunarodnog financijskog kapitala. Ova zakonitost je utjecala na transformaciju globalnog društva, mijenjajući temeljni sustav vrijednosti, ali mijenjajući i globalnu gospodarsku, političku i socijalnu strukturu. Može se definirati i kao proces u kojemu gospodarstva, društva i kulture postaju integrirane kroz globalnu komunikacijsku, transportnu i trgovinsku mrežu. Ona je složen i proturječan proces izgradnje svijeta kao cjeline. Povećava međuzavisnost nacionalnih ekonomija, stvaranjem globalnog financijskog tržišta, ubrzava protok i dostupnost informacija smanjenjem moći nacionalnih država, uz potencijalno povećanje uloge transnacionalnih (TNC) i multinacionalnih korporacija (MNC) te transnacionalnih bankarskih korporacija. Ali globalizacija povećava i socijalnu stratifikaciju, kao i koncentraciju moći i bogatstva. Zato se odavno već govori da je na sceni izgradnja novog

svjetskog poretka. Pritom se stvaraju globalna organizacijska infrastruktura i globalni kulturni obrasci. Sama po sebi, globalizacija ima tri svoje dimenzije: jednu gospodarsku, drugu političku i treću etičku. Teoretičari globalizacije vole isticati kako je globalizacija: (1) tržišno ujedinjenje kroz proizvodnju i potrošnju i ujedinjavanje svijeta oko sustava ekonomskih vrijednosti bitnih za održivi razvoj čovječanstva, (2) demokratsko ujedinjenje kroz: stvaranje interesnih obrazaca vladavine prava, ljudskih prava, pluralizma, mira i sigurnosti te (3) moralno ujedinjenje svijeta oko sustava humanističkih vrijednosti bitnih za održivi razvoj čovječanstva. Ovdje prije svega misle na smanjivanje jaza između onih koji imaju previše i onih koji nemaju dostatno. Kritičari globalizacije smatraju da je sve to alibi za globalne industrijske i bankarske korporacije i njihove države koje ih podržavaju legalnim, ali i ilegalnim sredstvima kroz gospodarsku špijunažu.

Iako je ekonomija jedna od dimenzija, jedno je od područja zahvaćeno globalizacijskim

promjenama, pridana joj je najveća važnost projektom stvaranja svjetskog slobodnog tržišta. Tako je, zapravo, globalizacija pretvorena isključivo u ekonomsku globalizaciju i svi daljnji globalizacijski procesi opravdavaju se i potiču upravo ekonomskim odrednicama. Pokušaj ustrojavanja svijeta po američkom modelu, praćen je pokušajima i na drugim područjima.³ Globalizacija – kako je spomenuto – pogoduje stvaranju trgovačkih blokova, potiče na okrupnjavanje kapitala i dovodi do bujanja spomenutih globalnih korporacija, tih glavnih sastavnica globalne ekonomije. Svijet postaje jedan, a svjetsko tržište – teorijski – dostupno je svima. Gorljivim zagovornicima globalizma države nisu potrebne te bi ih, po njima, trebalo ukinuti. Tehnologija 20. i 21. stoljeća učinila je globalizaciju silovitom i najznačajnijim gospodarskim fenomenom. Nesumnjivo, ona se pokazala ekonomski učinkovitom. Uz svu svoju učinkovitost, dovela je do brojnih neželjenih posljedica. Neki od tih problema, čini se, prerasli su korisnost i svrhovitost globalizacije. Zbog toga se čak i u nekim znanstvenim krugovima govori o znaku jednakosti između globalizacije i neokolonijalizama. Navode kako globalizacija ima pozitivne i negativne utjecaje na društvene, gospodarske, komunikacijske, kulturne, pa čak i na i sportske odnose. Dok globalisti objašnjavaju prednosti slobodnog tržišta i konkurencije, političari koji su prihvatili taj koncept - koji je odavno postao ideologija - donose zakone i propise po

---

³ Implementacija Bolonjskog procesa u visoko školstvo u Europi, samo je jedan od primjera.

kojima bezrezervno štite vlastite proizvođače od konkurencije. I bez oklijevanja potiču i stvaraju međunarodne kartele, kao što je to slučaj u industriji čelika, aluminijska, energenata.

(2) Liberalizacija, točnije neoliberalni eksperiment inicirala je globalizacija na području gospodarstva. A neoliberalizam je složen i proturječan pogled na svijet kao cjelinu. Suprotstavlja mu se učenje Johna Maynarda Keynesa i njegovih sljedbenika, keynesijanaca i neokeynesijanaca. Sukus njihove teorije sastoji se u načelu po kojemu je nužno uspostaviti određenu ravnotežu u ovlastima između države i gospodarskih subjekata. No nakon Margaret Thatcher i Ronalda Reagana, pobijedili su oni drugi, tj. neoliberali, koji su potaknuli promjene odnosa države i tržišta u korist tržišta. Teorijsku matricu za to pružili su posebno Friedrich August von Hayek i Milton Friedman. Inače, u svojem teorijskom opusu posebno su obrađivali razliku između autoritarnog i totalitarnog vladanja. Za njih je prvi prihvatljiv, jer je za održavanje reda u društvu nužan autoritet države. Drugi je neprihvatljiv, jer se u njemu država miješa u sva područja društvenog života, osobito u tržišne procese te onemogućava pravo raspolaganja vlasništvom, djelovanje objektivnih ekonomskih i političkih zakona prema konceptu o gospodarskom i političkom pluralizmu. U prvom slučaju navodili su Čile, a u drugom SSSR, Kubu i Demokratsku Narodnu Republiku Koreju.

Otvorenost gospodarstva i slobodno tržište otvorili su putove nereguliranim tokovima kapitala. A globalni kapital, potaknut neoliberalnom matricom, s transnacionalnim i multinacionalnim industrijskim korporacijama te transnacionalnim bankarskim korporacijama, oduvijek je imao moć veta i odlučivanja u javnoj politici. No u najnovijem razdoblju to je došlo posebno do izražaja, jer danas ovi globalni gospodarski subjekti drže oko trećine svjetske proizvodnje i dvije trećine svjetske trgovine. A na listi sto najmoćnijih korporacija, 87% su one registrirane u SAD-u, Europskoj uniji i Japanu. Zbog važnosti gospodarske dimenzije, osnažena je politička moć bez skrupula koja je podržavala ovaj model. U svim državama u kojima je na djelu ovakva matrica, došlo je do diferencijacije, odnosno do socijalne stratifikacije na štetu najbrojnijih. Obogaćena je uska manjina, a osiromašena većina stanovništva u svim državama svijeta, osim u nordijskim državama. A zahvaljujući gospodarskim i znanstvenim potencijalima te kraju sukoba ti svakog kreativnog čovjeka, veći je i njegov doprinos društvu. A sku sigurnost bismo mogli definirati kao stanje u kojemu je čovjek – s e strane - u prilici svojim dohotkom zadovoljiti sve veći broj svojih svega,

SAD-a. Stalno se postavlja pitanje: vodi li proces neoliberalističke globalizacije, temeljen na neoliberalističkoj matrici, svijet u propast i samouništenje?

Valja istaknuti kako su glavni promotori neoliberalizma Međunarodni monetarni fond u makroekonomskim pitanjima, a Skupina Svjetske banke u strukturnim pitanjima. Ali, s obzirom da svako strukturno pitanje može utjecati na ukupne ekonomske pokazatelje, od 1992. Međunarodni monetarni fond je smatrao da gotovo sve pripada njegovoj nadležnosti. Kad se slomio komunizam, preuzeo je upravljanje prijelazom na tržišno gospodarstvo. Politika je nudila gotovo identičan model prestrukturiranja, bez uvažavanja situacije na terenu. Zbog toga je, smatra se, Međunarodni monetarni fond pridonio globalnoj nestabilnosti. Prijevremena liberalizacija tržišta kapitala i trgovine – umjesto obećanog rasta – povećala je bijedu i siromaštvo. S treće strane, od 1995. promotor neoliberalističke koncepcije je i Svjetska trgovinska organizacija. Postala je moćnom organizacijom pod vladavinom korporacija, koje nastoje ukinuti državne restrikcije i regulacije koje onemogućavaju nesmetano kretanje robe, rada i kapitala – što dovodi do značajne redukcije gospodarskog suvereniteta. No pristup joj je selektivan. Zapravo, štiti kapital u SAD-u i njihov transnacionalni industrijski kapital u inozemstvu, tako stvarajući nezadovoljstvo i potičući gnjev antiglobalista. Točka na «» bilo je prihvaćanje *Washingtonskog konsenzusa*, opisanog kao – Strategija Velikog praska (*Big Bang Strategy*) koja je 1989. u žarište stavila tri čimbenika, a to su: deregulacija, privatizacija i liberalizacija. Zapravo, bila je riječ o mehanizmu od deset naputaka kreatorima gospodarske i razvojne politike, kojim se željelo omogućiti „objektivno djelovanje univerzalnih ekonomskih zakona“. Tako je, ustvari, došlo do uspostave vladavine neoliberalnog kapitalizma – po nekim znanstvenicima - globalne ideologije bez morala. Takvom matricom, u međunarodnoj zajednici stvorilo se previše siromašnih i dovelo do ruba ekološke katastrofe.

Ipak, istini za volju ne smijemo taj negativni trend adresirati samo na spomenute međunarodne ustanove. Za katastrofalno stanje u pojedinim državama krive su i okolnosti, ali prije svega njihovi korumpirani političari. Sve je to dovelo do disproporcija u gospodarskom razvoju, što je dodatno potaknulo druge patološke oblike, kao što su globalni terorizam, ilegalna migracija, zadržavanje ljudi u ropskim uvjetima, trgovanje ljudima i ljudskim organima, organiziran kriminal i sl. Nove informatičke tehnologije i virtualna ekonomija – ubrzali su trend.

(3) Tehnološki razvoj vezan je prije svega za države kao što su: SAD, Japan, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Kanada, Izrael, Nizozemska, Finska, Norveška i Švedska. U njima dolazi do brzih promjena u poslovnoj filozofiji pa zato i u strukturi proizvodnje. Shvatilo se da više nije dostatno proizvoditi više i jeftinije pošto to povećava troškove skladištenja. Danas se optimalna strategija temelji na racionalnoj proizvodnji gdje menadžment stalno prosuđuje potrebe tržišta, tragajući za određenom skupinom potrošača (*Niche Marketing*) na čije zahtjeve prikladno reagira. U isto vrijeme prate se postupci konkurenata i razvoj njihove proizvodnje legalnim i ilegalnim sredstvima. Upravljanje kadrovima i znanje postaje najvažnije. *Jer, danas i najveća kompanija može opstati ukoliko joj se promijeni vlasnička struktura kapitala. No ukoliko se zaustavi, ili ukoliko kolabira središnji informatički sustav – atrofira čitava kompanija.* Promjena načela organizacije je dokaz da u tehnološki najrazvijenijim zemljama prelaze *iz klasičnog kapitalizma u ekonomiju znanja.* Osnovni čimbenici ekonomije znanja su: motivacija, ljudska kreativnost i teorija. A još je Karl Popper rekao: „Nema ništa praktičnije od dobre teorije“.

Na toj podlozi razvile su se mrežne industrije (*Network industries*). A informatička i komunikacijska tehnologija danas je dostupna baš svima.⁴ Karakterizira je umreženost i povezanost u sustav zbog jeftinije i brže razmjene informacija i znanja. Globalno tržište i *outsourcing*, inspirativno poslovno okruženje, laka dostupnost kapitala i mobilnost rada temeljenog na znanju, gdje su troškovi umnožavanja proizvodnje nešto viši od nule, a gdje na usluge otpada sve veći dio BDP-a, glavne su odlike te nove moćne ekonomije. No uvijek moramo voditi računa da i tu postoje granice te da temelji gospodarstva svake države trebaju ležati u stvarnoj ekonomiji.

Tehnološki razvoj patološkim metodama

Gospodarski najsnažnije države svoj tehnološki razvoj pokušavaju ostvariti neetičnim i nelegalnim metodama. Jedan od takvih načina, koji uzima sve više maha, je, već spominjana, gospodarska špijunaža. Zapravo, nakon 9. studenog 1989. kada je srušen Berlinski zid, a posebice nakon

---

⁴ Pretpostavlja se da će ovaj sektor do 2013. stvoriti 5.8 milijuna novih radnih mjesta u svijetu, a u iduće četiri godine da će se registrirati novih 75.000 IT kompanija. Lynch, Steven: Turn off – drop out, New York Post, May 3, 2010, p. 28

disolucije SSSR-a u prosincu 1992. kada je *de facto* završio Hladni rat, nastupaju novi dani za špijune i špijunažu – kao svjetski proces. Otkrivanje vojnih i političkih tajni postaje manje važno od otkrivanja tajni iz područja gospodarstva. To je razdoblje kada vojne i političke informacije postaju sekundarne, a informacije iz područja gospodarstva dobivaju najveći prioritet. U središtu svake inteligentne vlade našli su se njihovi gospodarski subjekti na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Nastojanje da im se pomogne na svaki način, potaknulo je ovaj trend. S vremenom, svaka inteligentna vlada postala je zaštitnik svojih gospodarskih subjekta na svjetskom tržištu. Pritom su uključivale svu svoju infrastrukturu, pa i vlastitu obavještajnu zajednicu. Tako je s vremenom iskovan termin «gospodarska špijunaža» (*economic espionage*), koja bi se mogla definirati kao postupak u kojemu nacionalne tajne službe prikupljaju i obrađuju poslovne informacije do kojih su došle koristeći neetična, odnosno ilegalna sredstva, stavljajući ih na raspolaganje svojim gospodarskim subjektima, kako bi im olakšali borbu s konkurentima.⁵ Doduše, ovakvu angažiranu ulogu države bilježimo neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Među prvim nacionalnim obavještajnim službama koje su stale iza svojih gospodarskih subjekata bile NKVD u SSSR-u, CIA u SAD-u i PSIA u Japanu za vrijeme Korejskog rata.

No ubrzo se uvidjelo kako država mora stati aktivno i na stranu zaštite svojih gospodarskih subjekata. Tako se javila potreba uspostavljanja gospodarske i industrijske kontra-špijunaže. Oblik je to špijunaže koji je defanzivne naravi i ima zadaću spriječiti upad inozemnih država i njihovih gospodarskih subjekata u sustave nacionalnih gospodarskih subjekata koji imaju iste aspiracije. Tako je s vremenom špijunaža i kontra-špijunaža postala procesom istoga sadržaja. Važno je istaknuti kako se za francusku tajnu obavještajnu službu, tj. Glavni direktorij vanjske sigurnosti (*Direction Générale de la Sécurité Extérieure* - DGSE), smatra da je među prvima intenzivno koristila gospodarsku špijunažu za dobrobit svojih gospodarskih subjekata. Naime, tijekom 1991. *Air France* je bio optužen da je pomogao DGSE-u doći do *poslovnih tajni* instalirajući mikrofone u prvoj i biznis klasi zrakoplova Concorde koji su letjeli na liniji New York – Paris i obratno. Poslije toga, Pierre Marion, koji se nalazio na čelu te službe od lipnja 1981. do studenog 1982., priznao je da je naredio postavljanje

---

⁵ Uzgred, industrijska špijunaža bi se mogla definirati kao postupak u kojemu gospodarski subjekti, odnosno njihovi centri za špijunažu prikuplja i obrađuju poslovne informacije do kojih se došlo koristeći neetična, odnosno ilegalna sredstva, kako bi se upravi olakšala borba s konkurentima.

mikrofona kako bi se prisluškivali američki biznismeni koji su dolazili na poslovne pregovore s francuskom stranom. Poslovne informacije su se obrađivale još dok je zrakoplov bio u letu. Stenogrami ili samo njegovi dijelovi, predavali su se upravi francuskog gospodarskog subjekta o kojemu su Amerikanci tijekom leta vodili razgovor. Ali, američki biznismeni su se prisluškivali na isti način i kad bi se vraćali s poslovnog sastanka u New York. Jednom je P. Marion dobio Amerikancima: «Vi morate razumjeti da smo mi saveznica u obrani, ali također mi smo konkurenti na globalnom tržištu». Između 1987 i 1989, IBM i Texas Instruments bili su ponovno napadnuti od francuskih gospodarskih špijuna s namjerom da se pomogne francuskom konzorciju Groupe Bull. Godine 1993, zrakoplovne industrijske kompanije u SAD-u ponovno su bile napadnute od strane DGSE-a. Tog desetljeća Francuzi su bili opisivani kao najagresivniji. Inače, prema službenim podacima FBI-a, godišnje od gospodarske, ali i industrijske špijunaže, SAD zabilježi štetu od preko 250 milijardi dolara. Njemačka kontra-obavještajna služba je objavila kako godišnje gubi od gospodarske špijunaže otprilike 53 milijarde eura, što je ekvivalent od 30.000 radnih mjesta.

Danas se procjenjuje da je na ovom planu najagresivnija NR Kina, ali i Ruska Federacija koja se našla na “vrhu liste”. Koriste se klasične metode špijuniranja, prije svega prisluškivanja telefonskih razgovora te krađe laptopa, a u novije doba i metoda korištenja interneta, posebno korištenjem tzv. Trojanskog email napada. Zbog svih ovih razloga, u SAD-u je donesen Zakon o gospodarskoj špijunaži⁶, kojim je definiran institut *poslovne tajne*. A paragraf koji se odnosi na to glasi: «Poslovna tajna je svaki oblik i svaka vrsta financijskih, poslovnih, znanstvenih, tehničkih, gospodarskih ili tehnoloških informacija, uključujući obrasce, planove, procedure, programe, ili kodove, vidljive ili nevidljive, bez obzira kako su spremljeni, organizirani ili sačuvani, elektronički, grafički, fotografijama ili napisani – ako je: (1) vlasnik poduzeo odgovarajuće mjere za očuvanje njihove tajnosti i (2) ako informacije predstavljaju neovisnu ekonomsku vrijednost, aktualnu ili potencijalnu, odnosno ako nisu opće poznate i nisu bile prisutne u javnosti na bilo koji način».⁷ Ovim Zakonom su određene obavještajne aktivnosti koje su nelegalne i neetične, a to su: nelegalni upadi u tuđe informatičke mreže, prisluškivanje telefonskih razgovora, lažno

---

⁶ Economic Espionage Act, 18 U. S. C., paragraphs: 1831-1839. Izvor: Potter, Leslie: Value Shift, New York, Chicago, 2009, p. 39

⁷ Anderson, Paul: Economic Espionage Today, New York, Chicago, San Francisco, 2009, p. 56

predstavljanje ili prikrivanje s ciljem dolaženja u posjed tajnih informacija, nuđenje mita, kompenzacija ili protežiranje neke kompanije u zamjenu za tajne informacije.

Pored gore spomenutoga, što spada u patologiju međunarodne zajednice, globalizacija, liberalizacija i tehnološki razvoj, za posljedicu imaju dodatne patološke trendove koji razaraju države u kojima ti trendovi imaju obilježje glavnih društvenih odnosa. Naime, globalna ekonomija je s vremenom počela sve intenzivnije djelovati na dvije razine. Prva je legalna, a druga ilegalna razina. U ovom potonjem slučaju radi se o tzv. podzemnom gospodarstvu (*Underground economy*), u koje spada patološko poduzetništvo i prihodi od: droge, prostitucije, trgovine ljudima, oružja, alkohola i cigareta, nezaštićenih autorskih prava, novca koji se krivotvori i «pere» te goriva, tj. crnog tržišta benzina i nafte. Tako npr. odnos tzv. gospodarstva u sjeni (*Shadow economy*) u odnosu prema BDP-u u razdoblju od 1990. do 1993. u Nigeriji i Egiptu je iznosio od 68 do 76%, u Hong Kongu i Singapuru 13%, u Mađarskoj, Bugarskoj i Poljskoj od 20 do 28%, u Švedskoj, Norveškoj, Danskoj, Irskoj, Francuskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj i Velikoj Britaniji od 13 do 23%. U Japanu, SAD-u, Austriji i Švicarskoj od 8 do 10%. Treba istaknuti četiri ilegalna segmenta, a to su:

(i) Korupcija. Prema *Indeksu percepcije korupcije za 2009.* - koji se odnosio na 182 zemlje i predstavljao je «stupanj u kojemu je korupcija uočena da%ji između javnih službenika i političara» - najmanje korumpirane države su: Novi Zeland, Danska, Singapur, Švedska, Švicarska, Finska, Nizozemska, Australija, Kanada i Irska. Najviše korumpirane su: Somalija, Afganistan, Myanmar, Meksiko, Malavi, Lesoto, Tailand, Panama, Sudan i Irak.⁸ I mada vlade SAD-a desetljećima izjavljuju da su najpogođenije korupcijskom praksom konkurenata njihovih poslovnih subjekata te da zbog toga godišnje gube milijarde dolara, upravo su njihove kompanije među prvima počele s tom praksom. Naime, 1960-ih godina je otkriveno planetarno podmićivanje *Lockheed Missiles and Space Corporation*a u više od dvadeset država s ukupnom sumom od preko 300 milijuna dolara. Podmićivali su političare od kojih se očekivalo da podupru prodaju Lockheedovih proizvoda. Godine 1996. Povjerenstvo ministara Vijeća Europe prihvatilo je Program akcije protiv korupcije i ujedno je donijelo nekoliko antikorupcijskih instrumenata.

---

⁸ U Republici Hrvatskoj je od veljače 2001. na snazi Nacionalni program za borbu protiv korupcije. Na navedenom Indeksu korupcije Republika Hrvatska se nalazi na 66 mjestu. Tunis je jedno mjesto iznad, a Gruzija jedno mjesto ispod nas.

(ii) Nelojalna konkurencija, a pod tim se podrazumijeva i krađa patenata i zaštićenih znakova. Po definiciji nelojalna konkurencija su načini i postupci koji su protivni dobrim poslovnim običajima, a kojima se nanosi ili se može nanijeti šteta: drugom poslovnom subjektu, potrošačima jer su dovedeni u zabludu, ali i državi. Vrste su: nelojalna reklama, gdje se slavi vlastiti poslovni subjekt, a iznose neistine o konkurentu, njegovim proizvodima; nedozvoljena upotreba tj. krađa tuđih amblema, grbova, gospodarskih patenata, zaštićenih znakova i žigova; korištenje tuđe poslovne tajne; raskidanje ugovornog odnosa; vrbovanje tuđih djelatnika; manipuliranje cijenama i sl. Djelo nelojalne konkurencije mogu počinuti i lica koja samostalno obavljaju gospodarsku djelatnost te i inozemne fizičke i pravne osobe. Inače, svaka država ovo pitanje uređuje posebnim zakonom. To rade u pravilu države koje nisu ratificirale konvencije Svjetske organizacije za zaštitu intelektualne svojine (WIPO). No imate države koje su ratificirale spomenute konvencije, a ipak toleriraju krađu gospodarskih patenata i zaštićenih znakova. Zapravo, riječ je o piratstvu – oružju gospodarskog ratovanja.

(iii) Porezna utočišta (*tax-havens*) ili porezni rajevi su dodatni instrumentarij za nelojalnu konkurenciju. Radi se, zapravo, o *prodaji zastave*, jer je u pitanju zemlja ili teritorij gdje se ubire porez po niskoj stopi ili gdje porez uopće ne postoji kao instrument fiskalne politike. Zemlja se svjesno odriče dijela dohotka ili imovine fizičkih ili pravnih osoba kojima bi mogla pokriti svoje rashode ili ih iskoristiti u proizvodne svrhe. Pored toga, daljnja karakteristika poreznog raja je da nepostoji efektivna razmjena poreznih informacija s inozemnim poreznim vlastima, a da postoji samopromocija *offshore* financijskog centra itd. Inače, nakon Prvog svjetskog rata dolazi do registriranja prvih poreznih rajeva. Prva je to bila Švicarska, koja je, još od srednjeg vijeka i to kao prva u svijetu, uvela institut bankarske tajne. Tijekom Prvog svjetskog rata su švicarske vlasti do te mjere liberalizirale propise da su izbjeglice posebno iz Rusije, Njemačke, ali i iz Latinske Amerike, mogle ulagati bez problema. Potom je tim putem pošao Liechtenstein 1926. kada je donio Zakon o trustovima kako bi privukao *offshore* kapital. Zatim je 1934. Švicarska donijela Zakon o bankarstvu (*Banking Law*) u kojemu je u članku 47(b) propisala tajnost podataka i penalizaciju za prekršitelje. Do 1950. porezni rajevi su privlačili bogataše, a otada datira penetracija kompanija. Koncem 1990. OECD je počeo kampanju protiv poreznih rajeva zbog «nelojalne porezne konkurencije». Na posljednjem skupu G-20, održanom početkom studenog 2011. u Nici, odlučeno je da se priđe zabrani poreznih rajeva.

(iv) «Pranje» novca. U prošlosti, pod ovim izrazom podrazumijevale su se isključivo financijske transakcije organiziranog kriminaliteta. Danas se pod pranjem novca podrazumijeva svaka financijska transakcija koja ima za cilj stvaranje vrijednosti koja je rezultat nezakonitog postupka. A takvi mogu biti utaja poreza i lažna financijska izvješća. U ovom smislu je važna godina 1931. kada je Al Capone osuđen zbog utaje poreza i prostitucije. Meyer Lansky - skupa s Lucky Lucianom - jedan od najvećih mafijaša i vlasnik najvećeg lanca kockarnica, uključujući i onaj u Las Vegasu, shvatio je da bi i njega mogla zadesiti ista sudbina. Počeo je organizirati mrežu korporacija-pokrivača (*Sbell corporation*)⁹ i holding korporacija na tzv. offshore područjima, gdje je «prao» svoj «crni» novac. Također, novac je upućivao u i švicarske banke. A kada je 1934. u Švicarskoj donesen spomenuti Zakon o bankarstvu, kupio je offshore banku u Genevi u koju je legalno slao ilegalno stečeni novac. On je bio prvi koji je utemeljio taj patološki sustav i osmislio sintagmu - «bijeg kapitala» (*capital flight*). Svake godine se opere između 600 i 1.000 milijardi dolara, odnosno 2 do 5% svjetskog BDP-a.

Antiglobalizam u kontekstu međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima

(1)Antiglobalistički pokret spontano se oblikovao još sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća, posebice u Latinskoj Americi i bio vezan za organizirane proteste koje su organizirale – kako su govorili u Washingtonu - «ljevičarske vlade protiv MMF-a». No stvarno njegovo uobličavanje nastaje spontano sredinom devedesetih godina, kada protiv Svjetske trgovinske organizacije ustaju aktivisti koji su se u svojim državama borili za civilno društvo. Počinju sve glasnije negodovati protiv tzv. neoliberalne internacionale, tj. međunarodnih financijskih institucija, u koje se i danas ubraja Međunarodni monetarni fond, Skupina Svjetske banke, OECD, ali posebice Svjetska trgovinska organizacija. Uzimaju im na teret činjenicu da dominantnu doktrinu neoliberalizma provode sebi u

---

⁹ Korporacija-pokrivač je poslovni subjekt koji služi kao sredstvo za poslovne transakcije. Nema vrijednu aktivu, niti vodi važne operacije. *Ipsa facto*, ove korporacije nisu ilegalne, ali su ipak glavna komponenta tzv. podzemnog gospodarstva, što se posebno odnosi na one u poreznim rajevima. Nazivaju se i kompanijama «poštanskim sandučićima».

korist, da imaju dvostruke standarde i da je sve usmjereno na štetu manje razvijenih država, što kod ovih stvari «začarani krug siromaštva».

O tome je Joseph Stiglitz, član Savjeta ekonomskih savjetnika američkog predsjednika Billa Clintona, profesor na Sveučilištu Columbia i tada glavni ekonomist Skupine Svjetske banke, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2001., napisao sljedeće: «Zapadne države su potakle siromašne države da eliminiraju trgovačke barijere, ali su ostavili svoje vlastite barijere, sprječavajući nerazvijene države da zarade od izvoza svojih agrarnih proizvoda, lišavajući ih tako izvoznog prihoda. SAD je, dakako, jedan od glavnih krivaca, i to je jedan od problema s kojim sam se suočavao».¹⁰ Dakle, uočeno je da svojom politikom Svjetska trgovinska organizacija posebno podržava krupni transnacionalni kapital i to posebice onaj američki. Osim toga, uočeno je da svojim postupcima negira koncept održivog razvoja, benevolentno se odnoseći prema okolišu, što im je posebice «na vrat» navuklo brojne ekološke udruge iz čitavog svijeta koje su sve glasnije oko problema tzv. globalnog zatopljenja i promjene klime. Ova kontraskupina, koja se naziva i *Civilnom internacionalom*, čini: «vrlo široki, šarolik i hijerarhijski neoblikovan savez udruga i pokreta civilnog društva s vrlo raznovrsnim programom, više ujedinjenim po njihovim ciljevima protiv neoliberalne globalizacije, nego po dovršenom zajedničkom programu za alternativni način globalizacije. Tu se ubrajaju: studenti, ekologisti, ljevičari, dijelovi sindikata i poljoprivrednika, katolički aktivisti, mirovnjaci i predstavnici Trećeg svijeta, predstavnici domorodačkih kultura poput američkih Indijanaca i regionalaca u Europi».¹¹

No, antiglobalisti nisu bili zadovoljni. Godine 1999 u američkom gradu Seattleu i to u razdoblju od 30. studenog do 3. prosinca održavala se Ministarska konferencija Svjetske trgovinske organizacije, na kojoj su sudjelovala izaslanstva 134 države. Na dan otvaranja, antiglobalisti su čak blokirali i glavni ulaz dvorane gdje se održavao skup, prisilivši organizatora na odustajanje od svečane ceremonije otvaranja. Ova Ministarska konferencija je doživjela neuspjeh te prvi put nije bila donesena Ministarska deklaracija. Demonstranti su cijelo vrijeme protestirali protiv politike liberalizacije i dvostrukih kriterija kojima se rukovodi Svjetska trgovinska organizacija. Tijekom zasjedanja su izdali i proglas «Narod

---

¹⁰ Stiglitz, Joseph: *Globalization and Its Discontents*, New York, London, 2002, p. 6

¹¹ Šantić, Neven: intervju s dr. Nikolom Visković: *Globalizirat će nas preko noći*, Novi list, 14. srpnja 2001., str. 4-5.

Seattle», gdje su snažno istakli «prioritet obrane života na Zemlji». Rečeno je da se preostali dio prirode oko nas može spasiti drukčijim odnosom čovječanstva, što pretpostavlja drukčiji, tj. pravedni međunarodni gospodarsko-politički poredak. U ovom dijelu antiglobaliste podržava i Stephen Hawking, najpoznatiji živući znanstvenik kozmologije i teoretičar fizike, koji je koncem 2006. izjavio kako će dosadašnji odnos prema prirodi toliko izmijeniti okoliš, da za tri desetljeća opstanak čovječanstva više neće biti moguć. Inače, tijekom nemira u Seattleu, došlo je spontanog osnivanja tzv. anarhističkog Crnog bloka (*Black Block*), koji je izdao i Izjavu za javnost «R2K», u kojoj su zaprijetili «zravnom akcijom», ukoliko multinacionalne korporacije, brettonwoodske institucije i Svjetska trgovinska organizacija ne uzmu u obzir zahtjeve obespravljenih i siromašnih. Na jednom mjestu stoji zapisano: «Od akcija Crnog bloka u Seattleu protiv Svjetske trgovinske organizacije, diskusija o globalnom kapitalizmu i demokraciji je napokon ušla u javni diskurs. Na rubu smo nove društvene revolucije».¹² Od 1999. antiglobalisti protestiraju u gradovima gdje se održavaju sastanci skupine G-8, Međunarodnog monetarnog fonda i Skupine Svjetske banke, a posebice Svjetske trgovinske organizacije. Pritom grade taktiku na proglašenju «Narod Seattlea». Traže uvođenje tzv. Tobinovog poreza, tj. poreza na prekogranično kretanje kapitala s ciljem sprečavanja oblikovanja špekulativnih tijekom kapitala koji mogu naškoditi nestabilnim gospodarstvima.¹³ Traže da razvijene države smanje subvencije i omoguće pristup svojim tržištima. Od 2008. pritisak su usmjerili i na skupinu G-20. Za to vrijeme sporadično su marširali Wall Streetom, tražeći slobodan pristup javnom besplatnom i socijalno autonomnom obrazovanju, ukidanje vojne obveze itd. Njihova je maksima je bila: «No Globalization Without Participation». Zbog toga Joel Conrad Bakan, kanadski pravnik autor knjige *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*, koju je objavio 2004., s pravom je naglašavao kako siromašni i obespravljeni mogu pokušati izvršiti prevrat. Tvrdio je: »Ne može se održati prava demokracija zbog opasnosti da siromašni dignu cijeli sustav u zrak«. A onda se dogodio 17. rujna 2011., kada se u Zuccoti parku okupio narod, na što su ga potaknuli aktivisti kanadske nevladine udruge „Adbusters Media Foundation“ koji se od osnivanja 1989. bore protiv „divljačkog“ kapitalizma. Tog 17. rujna mogle su se pročitati parole: „1% bogatih raspolažu s 99% bogatstva“,

¹² Surrounding Seattle, Los Angeles Times, December 3, 1999, p. 47

¹³ James Tobin (1918.-2002.), profesor Sveučilišta Yale i dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju za 1981. Ovaj porez je predložio još 1972.

„Dole s pohlepom banaka i korporacija“ itd. Bilo je jasno, kako kaže Nicholas Dungey, profesor s California State University Northridge – da je s nacionalne scene nestala srednja klasa i da je došlo novo doba.¹⁴ A oni koji su demonstrirali i tražili promjene, isticali su kako je u pitanju borba za pravednu raspodjelu društvenog bogatstva i nova radna mjesta. Otada sindrom „Occupy Wall Street“ kruži gradovima Amerike, Kanade, Europe i Australije.

Dakako da je rješenje za svijet otvoreno društvo. Naime, radi se o tome da bi u državama trebalo potaknuti odumiranje tzv. zatvorenih društava, koja su po definiciji: tradicionalistička, hijerarhizirana, socijalno nepokretna i autokratska s političarima koji pogoduju krupnom kapitalu. Potrebno je stvoriti pretpostavka za tzv. otvorena društva, koja su po definiciji: društva socijalne mobilnosti, političke kulture, %oanja svih vrsta društvenih i ljudskih komunikacija, bez iluzija o savršenosti institucija i ideja, s trendom povećanja tolerancije i slobode ideja koja objedinjuje – pravedna raspodjela nacionalnog bogatstva. U skladu su s izrekom Rene Cassina - francuskog profesora prava i suca koji je dobio Nobelove nagrade za mir 1968. za nacrt Opće deklaracije o ljudskim pravima – a koja glasi: „Prava individue se nalaze iznad prava države“.

A otvoreno društvo je pretpostavka za civilno društvo, koje bi se moglo definirati kao: područje institucija, organizacija, mreža i pojedinaca smješteno između obitelji, države i tržišta u koje se ljudi udružuju dobrovoljno radi zagovaranja zajedničkih interesa. Tržišna ekonomija je presudna, ali kad u sukob dođe osobni interes s društvenim interesom – posljednji mora prevladati. Protuteža kapitalu je civilno društvo. S jasno definiranim katalogom ljudskih prava.

(2) Druga generacija ljudskih prava je sve ono što se odnosi na individualna gospodarska, socijalna i kulturna prava. Ova prava počela su se «prepoznavati» nakon Francuske revolucije iz 1789., posebice u 19. stoljeću, kada su radnici, vlasnici «najamne radne snage» počeli od kapitalista tražiti više. Dakako da su Karl Marx i Friedrich Engels u tome imali važnu ulogu. Mnogo kasnije, tj. 1946. gospodarska i socijalna prava postaju temom dana u Gospodarskom i socijalnom vijeću OUN-a, ali i u Komisiji za ljudska prava, gdje su ih sovjetski predstavnici od 1946. posebno nametali. Prvi dokument koji je razradio tzv. tri generacije ljudskih prava bila je Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. Korak dalje, pošlo se Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i

---

¹⁴ Dungey, Nicholas: The Death of the Middle Class, Vimeo, „professor Dungey“, 1. 11. 2010.

kulturnim pravima iz 1966. koji je stupio na snagu 1976. Pakt ima rang međunarodnog ugovora i po jurističkoj hijerarhiji iznad je nacionalnih zakona. Do lipnja 2011. ratificiralo ga je 160 država. Republika Hrvatska je to učinila 8. listopada 1991.¹⁵

(i) Inače, gospodarska prava su izravno povezana s gospodarskom sigurnošću, a preduvjet su za optimalno zadovoljenje potreba. Naime, ukoliko je veća gospodarska sigurnost, veće su i mogućnosti svakog kreativnog čovjeka, veći je i njegov doprinos društvu. A gospodarsku sigurnost bismo mogli definirati kao stanje u kojemu je čovjek – s jedne strane - u prilici svojim dohotkom zadovoljiti sve veći broj svojih potreba, a - s druge strane – kreativan subjekt gospodarskog rasta i društvenog razvoja. Zapravo, samo gospodarski slobodan, tj. neovisan čovjek, može uživati političke slobode. U ekonomsko-teorijskom smislu, gospodarske slobode predstavljaju objektivnu priliku za svakog pojedinca i sukus su gospodarske demokracije.

U tom smislu je potrebno elaborirati određene kategorije. Na prvom mjestu je pravo na rad, koje je jedno od osnovnih zahtjeva radničkog pokreta kroz čitavu njegovu povijest. Ali, pravo na rad danas je još uvijek objektivno *više poželjni cilj, nego pravo* u punom smislu te riječi. Naime, jasno je i poznato da nitko ne može živjeti bez hrane, odjeće, obuču i stana. Kako se to ne može osigurati bez rada i plaće, pojavljuju se oni koji unatoč tome što polažu pravo na rad, nikada neće moći ostvariti svoje želje. Zapravo, zbog gospodarske oskudice s jedne, i neadekvatnog obrazovanja onih koji se nalaze na tržištu rada s druge strane, nije moguće osigurati svima radno mjesto. Čak i teorijski je nemoguće pomiriti kategoriju «tržište rada» i «pravo na rad». Naime, pravo na rad je socijalna kategorija, a tržište rada je ekonomska kategorija *par excellence*. Ipak, puna zaposlenost, koja je *ukupni izraz* prava na rad, želja je svih ekonomskih teoretičara od Adama Smitha, Alfreda Marshalla, Arthura Cecila Pigoua, teoretičara države blagostanja – do danas. To je želja i odgovornih političara u demokratskim državama. Ali, zaposlenost u manje razvijenim državama izravno ovisi o ulaganjima, a ulaganja o penetraciji posebno transnacionalnog i multinacionalnog kapitala. U državama u tranziciji, kakva je naša, ali i u nerazvijenim državama, inozemna izravna ulaganja (FDI) ovise o ekonomskim i neekonomskim parametrima. Inozemni kapital ulazi prije svega u one države koje na tržištu rada imaju relativno

---

¹⁵ SAD su ga potpisale, ali ne i ratificirale.

obrazovanu, a jeftinu radnu snagu i relativno uređen društveni sustav sa što manjim stupnjem socijalne patologije.

Pravo na osobnu svojinu i privatno vlasništvo temeljno je ljudsko pravo, jer bez toga prava čovjek gubi svoju osobnost i sigurnost. Drugo je pitanje što se bez prava na osobnu svojinu i privatno vlasništvo gubi svaka motivacija, a rađaju se i destruktivne ideje. I dakle, upravo su zbog nemogućnosti posjedovanja osobne svojine i privatnog vlasništva, propadale čitave države. Slobodno se može reći da je upravo zbog nemogućnosti konzumiranja ove slobode, u bivšim komunističkim državama bio otvoren prostor za gušenje građanskih i političkih sloboda. Zapravo, stvarao se privid da nitko ne posjeduje ništa. A u suštini, političke elite su imale sve.

(ii) Socijalna ljudska prava izravno su povezana s gospodarskom i socijalnom sigurnošću i elementarno su ljudsko pravo. Još je K. Marx utvrdio kako je to uvjet za razvoj naprednog i humanog društva. I doista, ukoliko stanovnik neke države nema socijalnu sigurnost, ne može imati ni političku sigurnost. Naime, ukoliko nema socijalnu sigurnost – buni se. Izlazi na ulice, protestira, traži pravednije društvo. To može tražiti političkim sredstvima, ali – vidjeli smo – i nasilnim sredstvima, prevratom, ali i terorizmom. Zato državnici u pravilu vode računa – da *njihovi podanici* lako mogu izgubiti strpljenje. Zbog toga svaka vlada posebno vodi računa o nezaposlenima teo onima bez socijalne sigurnosti, pošto oni predstavljaju potencijalnu opasnost. Oni s pravom traže svoja prava, svoj legitimni dio. Uostalom, na to im daju za pravo brojne deklaracije i rezolucije Međunarodne organizacije rada, kao i brojnih drugih specijaliziranih agencija OUN-a. Sve one u žarištu imaju socijalnu, ali i gospodarsku sigurnost pučanstva, što bi se trebalo ostvarivati vladinom ekonomskom politikom. Pravo na socijalnu sigurnost promiče se socijalnom politikom koja se proteže na sve oblasti čovjekova društvenog života, kao što su: zapošljavanje, stanovanje i stambeni odnosi, zdravstvena zaštita, kao i drugi oblici zaštite, posebno zaštita djece i mladeži te zaštita i briga o učesnicima rata. Socijalna sigurnost pučanstva ostvaruje se vladinom socijalnom politikom, uz napomenu da *s o l i d a r n o s t* mora biti dopunski kriterij podmirivanja potreba. Zato su rad i solidarnost osnova socijalne sigurnosti čovjeka.

(iii) Kulturna, znanstvena i umjetnička prava, ubrajaju se u najviši rang duhovne slobode i stvaralaštva. Predstavljaju temelj na kojemu se temelji svaka demokratska država. Doduše, sva ova tri prava se mogu

rezimirati u sintagmu «kulturalna prava», kako se to nalazi upisano u Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ipak, pravilnije ih je podijeliti u tri skupine. Dakle, logično je da je pravo na kulturni razvoj također elementarno ljudsko pravo. Pod pojmom kultura u užem smislu, podrazumijeva se samo duhovna kultura. No pod istim pojmom podrazumijeva se i mentalitet, sustav vrijednosti, način ponašanja, tip važećih međuljudskih odnosa. Jednom riječju, podrazumijeva se i - *kultura ljudskih prava*. U ovom kontekstu treba posebno istaknuti obrazovanje, koje je ključ cjelokupnog društvenog razvoja. U tom procesu usvaja se sustav vrijednosti koji je presudan za oblikovanje kritičkog i objektivnog pogleda na svijet. Ono je najuže vezano za odgoj, koji bi mogli definirati kao proces oblikovanja čovjeka u tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom i radnom pogledu. Zapravo, odgoj je temeljna kategorija ljudskog društva i najširi je pedagoški pojam. Kako je ovo ključno pitanje, svaka država ima svoju tzv. odgojnu politiku. To su različite zakonske mjere i postupci koji se poduzimaju, kako bi utjecali na odgoj. U Republici Hrvatskoj, po uzoru na najmodernije demokracije, odgoj je od 2000. stavljen u samo središte prava na kulturni razvoj s parolom: «Etika i moralni odgoj – čimbenik sprečavanja kršenja ljudskih prava».

No, %je i ljudska prava treće generacije, koja svakim danom postaju sve značajnija. Ljudi ih sve više zahtijevaju. Ta prava se kolokvijalno nazivaju i kolektivnim pravima. Među njima je na prioritarnom mjestu - pravo na zdrav okoliš. U ovu generaciju spadaju još i: pravo slobodnog raspolaganja nacionalnim prirodnim resursima, pravo na vodu i hranu, pa čak i pravo na demokraciju. I s obzirom da su u svijetu odavno sazrele materijalne pretpostavke za podizanje kulture ljudskih prava na višu, civilizacijsku razinu, ljudi sve više dižu glas. Protestiraju i žele svoja ljudska prava za koja zna da su - *civilizacijska stečevina*.

Umjesto zaključka - Obrazovanje za ljudska prava i *pravilo relativnih nada – 1 : 2 : 4*

Zaključujući temu o međunarodnim odnosima i globalnom građanskom aktivizmu za ljudska prava, mislimo da je važno istaknuti kako smatramo da rješenje nije u suprotstavljanju globalizaciji, već da je izlaz u

transformaciji specijaliziranih organizacija OUN-a u pravcu izgradnje međunarodne zajednice na temeljima globalne: socijalne pravde, solidarnosti i potrebe očuvanja prirode. No prije svega, svi građani svijeta imaju zadaću *uklopiti u svoj sustav vrijednosti* elementarna znanja iz teorije o ljudskim, tj. svojim pravima. Minimalistički je pristup poznavati svoj ustav, a maksimalistički poznavati Opću deklaraciju o ljudskim pravima. Inače, ovaj dokument je s vremenom postao globalni instrument ljudskih prava i prerastao je u običajno pravo, što se nije dogodilo s nijednim dokumentom u povijesti.

Čovjek-građanin ima zadaću oblikovati nacionalnu kulturu ljudskih prava koji u svojoj osnovi ima borbu protiv četiri bolesti suvremene civilizacije, a to su: rasizam, ksenofobija, antisemitizam i netolerancija. Mora pomoći stvoriti model koji se, prema počiniteljima tzv. etnički i vjerski motiviranog nasilja, treba svesti na *nultu stopu tolerancije* i ima zadaću boriti se za *javnu pristojnost!* No prepreke postoje. Jedna od njih su predrasude, stereotip koji rađa netoleranciju, koja izravno vodi prema govoru mržnje, a govor mržnje prema ratu. Zato bi se svi građani trebali upoznati s ovom uzvišenom teorijom. Spoznati ljudska prava – trebala bi biti želja svakog građanina i građanske Republike Hrvatske, svakog građanina i građanske svijeta. Jer: „Prava individue se nalaze iznad prava države“.

Nakon toga svatko ima civilizacijsku zadaću *zastupati ljudska prava*. Zapravo, širiti teoriju, kao i pozitivnu praksu s uzvišenim primjerima – kakav je, npr. Martin Luther King Jr., Majka Tereza i Nelson Mandela.

Imajući na umu upravo ovu dimenziju, Vlada Republike Hrvatske je na svojoj sjednici od 9. travnja 2010. donijela Odluku o osnivanju i zadaćama Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao savjetodavnog tijela. Na početku 3. dijela Odluke navedeno je: «Nacionalni odbor promiče odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo na svim razinama, od predškolskog odgoja i obrazovanja do sustava visokog obrazovanja, i u svim oblicima, od formalnog do neformalnog obrazovanja».¹⁶ Potom je 16. travnja 2011. u Puli održana 8. sjednica Rektorskog zbora. Druga točka Dnevnog reda je glasila: «Inicijativa za sustavno obrazovanje i istraživanje u području ljudskih prava i demokratskog građanstva». Tom prigodom donesen je zaključak: «Rektorski zbor smatra da je navedeno pitanje potrebno urediti na razini sveučilišta odnosno sastavnica na način da svako

---

¹⁶ Narodne novine, 50/2010.

sveučilište osnuje centar ili odjel za istraživanje o ljudskim pravima». Nakon toga je određeno Povjerenstvo Rektorskog zbora za ljudska prava i demokratsko građanstvo, koje je postalo dio Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za ljudska prava i demokratsko građanstvo. A kada je 27. listopada 2011. utemeljen Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske, spomenuto povjerenstvo postaje dio tog tijela koji u središtu ima ostvarenje citiranog zaključka s 8. sjednice Rektorskog zbora. Jedan od ciljeva ovoga Nacionalnog odbora je uvođenje modula o obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo na našim sveučilištima.¹⁷

A *Pravilo relativnih nada – 1: 2: 4?* Radi se o formuli po kojoj se može matematički izraziti doprinos svakog građanina u demokratskom razvoju njegove države. Zapravo, građani svake države – pa i naše – dijele na one koje ne zanimaju ljudska prava, i na one druge. Ovi drugi su svjesni važnosti materije o ljudskim pravima, poznaju svoj ustav, a načelno su upoznati i s drugim tekstovima o ljudskim pravima i znaju da su ona civilizacijska stečevina. *Izloženi su utjecaju medija, koji su temeljni za transformaciju prvih u druge.* Dakle, taj odnos između ignoranata, tj. onih prvih i ovih drugih, ta gradacija, ta geometrijska progresija zorno objašnjava odgovor na pitanje: «Tko koči optimalni gospodarski rast i društveni razvoju, a tko je njihova potencija?»¹⁸

Pravilo relativnih nada – 1: 2: 4 tumači da usprkos svim političkim, sociološkim i kulturološkim promjenama što potresaju svijet, posebice od 1989. – odnos prema demokraciji u svim državama svijeta i dalje kao da se ravna prema Prvom zlatnom pravilu demokracije koje se može opisati kao *Pravilo relativnih nada 1 : 2 : 4*.¹⁹ To pravilo predviđa da: *kakvu god ulogu u*

¹⁷ Na 3. sjednici Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske, održanoj 25. veljače 2011., dr. sc. Vini Rakić iz Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, a koja je koordinatrica Nacionalnog odbora, izvijestila je: „Zasad samo Sveučilište u Dubrovniku provodi modul o obrazovanju za ljudska prava”. Izvor: Zapisnik sa sjednice, str. 3.

¹⁸ Pravi je primjer naša država. Naime, zbog indoktrinacije i neadekvatnog obrazovanja, većina stanovnika je nakon 1990. smatrala kako oni koji brane ljudska prava Srba i Bošnjaka – izdaju nacionalni interes Republike Hrvatske. Na sreću, nakon 2000. to više nije bilo tako zahvaljujući isključivo medijima koji su do tada – osim *Feral Tribunea* – promovirali govor mržnje ili prema njemu bili *više-manje indiferentni*.

¹⁹ Oni, pak, koji volonterski brane ljudska prava i, zapravo, svojim tijelom štite *nepoznate ljude* kojima su ugrožena njihova legalna i legitimna prava – izuzeti su iz ovog pravila. Oni se ravnaju prema Drugom zlatnom pravilu demokracije, koje se može opisati kao *Pravilo apsolutnih nada*. To pravilo glasi: «U ime demokracije i ljudskih prava apsolutno uvijek i u svakoj prilici reagirati odmah - po cijenu poniženja, pa čak i ugroze svojega života - ali i života svojih najmilijih».

izgradnji demokracije imao čovjek kojega ne zanimaju ljudska prava, čovjek koji je spoznao ljudska prava ima dvostruke, a čovjek koji promiče ljudska prava ima četverostruke zasluge za dostignutu razinu demokracije u svojoj državi. U ovome kontekstu, na samom kraju, zaključujemo s načelom za koje smatramo da je presudno za suvremene međunarodne odnose. Ono glasi: Nepoznavanje i ignoriranje materije o ljudskim pravima, vodi izravno u – barbarstvo.

Literatura

Anderson, Paul: *Economic Espionage Today*, McGraw-Hill, New York, Chicago, San Francisco, 2009.

Dungey, Nicholas: *The Death of the Middle Class*, Vimeo, „professor Dungey“, 1. 11. 2011.

Falletti, Sébastien, *Comment la Chine s'est imposée au monde en 30 ans*, LE FIGARO, 17 août 2010.

Potter, Leslie, Vaule Schiff, John Wiley & Sons, Inc., New York, Chicago, 2009.

Hanon, Paul: *Foreign Spending by Business Lagging*, The Wall Street Journal (Europe), July 27, 27, 2011.

Lynch, Steven: *Turn off – drop out*, New York Post, May 3, 2010.

Stiglitz, Joseph: *Globalization and Its Discontents*, W. W. Norton & Company, New York, 2002.

Šantić, Neven: *Intervju s dr. Nikolom Visković: Globalizirat će nas preko noći*, Novi list, 14. srpnja 2001.

Surrounding Seattle, Los Angeles Times, December 3, 1999.

Narodne novine, 50/2010.

Zapisnik s 3. sjednice Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske održane 25. veljače 2011.

